

УДК 343.23:343.37

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Скворцова О.В.

*Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського,
м. Сімферополь, Україна*

У статті аналізуються багатогранність і неоднозначність наявних понять економічних злочинів; пропонується авторське визначення "злочинів у сфері економіки" з урахуванням положень і будови чинного вітчизняного кримінального законодавства.

Ключові слова: економічні злочини, поняття, економіка, злочини у сфері економіки.

Для кримінального права України зміст поняття злочину у сфері економіки не настільки визначений, як для кримінального права Росії. Так, в українській юридичній науці термінологічні звороти "злочини в сфері економіки", "економічні злочини", "економічна злочинність" використовуються досить часто. У той же час, їх зміст, як правило, не визначається або визначається недостатньо чітко, що зумовлює *актуальність* нашого дослідження. *Метою* роботи є визначення змісту поняття злочинів у сфері економіки з урахуванням положень і побудови чинного кримінального законодавства України.

У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі аналізу таких злочинів завжди приділялася велика увага, оскільки вони посягають на наявний порядок економічних відносин, що становлять основу життєдіяльності будь-якого суспільства. У різні роки дослідженнями сутності економічних злочинів займалися такі вчені, як Б. В. Волженкін, Н. О. Лопашенко, Є. Л. Стрельцов, А. Н. Трайнін, В. Я. Тацій, П. С. Яні, Б. В. Яцененко та інші.

Як українські, так і зарубіжні дослідники пропонували численні визначення поняття злочинів у сфері економіки, які відрізнялися тими чи іншими ознаками. Проте, на наш погляд, складність і багатогранність самого явища економічної злочинності, динамічна зміна кримінальної політики в економічній сфері не дають можливість розраховувати на остаточне і однозначне рішення цього питання.

Як алогічне сприймається ототожнення економічних злочинів суто з традиційно майновою злочинністю (крадіжкою, пограбуванням, розбоєм тощо). Включаючи й такий компонент, економічна злочинність при цьому має свої особливості та є більш складним і узагальненим елементом кримінально караних діянь в цілому. З урахуванням використання витончених способів приховання слідів, виконавців, злочинно отриманих коштів у економічному злочині, сам факт його здійснення виглядає часто сумнівним і важко доказовим. При скоєнні ж традиційних майнових злочинів є злочинець, якого треба спіймати, а наявність самого злочину в більшості

випадків очевидна. Окрім цього, різну міру ефективності має застосування одних і тих самих видів покарань до суб'єктів складових злочинності, що аналізуються. Наприклад, позбавлення волі має менш стримуючий ефект відносно суб'єкта традиційно майнового злочину. Застосування цього заходу щодо економічного злочинця ефективніше, оскільки він боїться втратити свій соціальний статус, репутабельність, репутацію ділового партнера.

На тлі переходу до багатоукладної економіки робляться спроби ототожнення економічних злочинів тільки з бізнесом, тобто веденням справи в протиправних формах з метою незаконного збагачення, що відповідає пануючим уявленням країн ринкової орієнтації. При цьому занадто вузьким виглядає розуміння економічної злочинності як злочинності корпорацій, адже економічні злочини скоюються не лише від імені та в інтересах підприємств. До того ж, відповідно до чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України, суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа (ч. 1 ст. 18 [1]), тобто кримінальна відповідальність юридичних осіб відсутня.

Що ж можна назвати злочинами у сфері економіки, виходячи з реалій сьогодення? Дати точну відповідь досить складно. І цю складність, що вимагає логічного вирішення, породив законодавець.

На цей час існують різні підходи у визначенні поняття економічних злочинів. Проте, враховуючи нашу зацікавленість у змісті цього поняття з точки зору кримінально-правового аспекту, основну увагу слід приділити об'єкту кримінально-правової охорони, а не іншим його складовим (наприклад, особі в контексті кримінологічного змісту поняття злочинів у сфері економіки).

У кримінальному праві Росії поняття і зміст економічних злочинів обґрунтовується наявністю в КК РФ [2] узагальнюючого розділу VIII "Злочини у сфері економіки", який включає злочини проти власності (глава 21 КК РФ), злочини у сфері економічної діяльності (глава 22 КК РФ) і злочини проти інтересів служби в комерційних і інших організаціях (глава 23 КК РФ). Розділ виділений за ознаками спільності родових об'єктів включених в нього злочинів; усі вони в тій або іншій мірі посягають на різні за змістом економічні стосунки. У Кримінальному кодексі України такий розділ відсутній.

Визначимо причини об'єднання таких різних за характером і змістом злочинних посягань, як посягання на власність, злочини у сфері економічної діяльності і посягання на інтереси комерційних і інших організацій, в один розділ російського кримінального законодавства: єдина, але різноваріантна економічна мотивація практично всіх включених у нього злочинів; підвищена громадська небезпека цих злочинів; наявність єдиної основи для криміналізації цих діянь (громадська небезпечна поведінка в сфері мікро- або макроекономіки); єдині принципи криміналізації і єдині криміногенні ознаки. Існує ще одна, може бути, головна причина для об'єднання злочинів в розділі VIII КК РФ. Ця причина полягає в єдиній сфері скоєння цих злочинів – економіці [3, с. 1]. А найменування цього розділу – "Злочини в сфері економіки" – відбиває "межі поширення описуваних суспільно небезпечних діянь" [4, с. 3].

Поняття економіки трактується дуже широко: "Це само господарство в широкому значенні цього слова, тобто сукупність усіх засобів, предметів, речей, субстанцій матеріального і духовного світу, які використовуються людьми в цілях забезпечення умов життя, задоволення потреб. Економіку потрібно сприймати як систе-

му, що створена і використовується людиною для життєзабезпечення, відтворення життя, підтримки й поліпшення умов існування" [5, с. 7]. Навіть у спрощеному словарному розумінні економіка (із старогрецького – "правило господарювання") є народним господарством країни, тобто системою галузей виробництва, "продукт яких забезпечує потреби суспільства" [6, с. 569]. Не менш широке визначення економіки дають і криміналісти: "Самим загальним чином економіка може бути визначена як система суспільного виробництва, що здійснює власне виробництво, розподіл, обмін і споживання необхідних суспільству матеріальних благ, в тому числі продукти і послуги" [7, с. 8]. Відповідно до цього зміст стосунків усередині економіки різноманітний, багато з яких охороняються від порушень за допомогою кримінального закону, переважно розділом, який спеціально присвячений економічним злочинам. Злочини, що посягають на однорідні економічні стосунки, об'єднані в глави розділу VIII КК РФ [3, с. 2].

До липня 2011 року, з урахуванням чинних положень кримінального законодавства України, в число економічних злочинів можна було включити: розділ VI КК України "Злочини проти власності" (крадіжка, грабіж, шахрайство тощо) і розділ VII КК України "Злочини у сфері господарської діяльності" (фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) прибутків, отриманих злочинним шляхом тощо). З липня 2011 року економічні злочини наповнилися новим змістом. У зв'язку з набуттям чинності новим антикорупційним законодавством [8] розділ XVII КК України був доповнений новими складами злочинів, що регламентують відповідальність за посягання у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (перевищення повноважень посадовцем юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, комерційний підкуп такої особи, зловживання повноваженнями особами, що надають публічні послуги тощо).

Виходячи з реалізованого в КК РФ широкого підходу до визначення злочинів, зазначених як економічні, нові склади розділу XVII КК України можна також віднести до групи злочинів у сфері економіки, хоча вони посягають не лише на стосунки економічного характеру, що виникають, реалізуються і припиняються в процесі економічної діяльності, але й на інші стосунки, що характеризують інтереси служби в юридичних особах приватного права та у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які не завжди мають економічний характер. Такий крок буде основою для конструювання в українському кримінальному законодавстві категорії, що відбиває новітні форми злочинних посягань в економічній сфері. Традиційні для розділу XVII КК України злочинні посягання у сфері службової діяльності (зловживання владою або службовим станом, перевищення влади або службових повноважень, посадовий підлог, посадова халатність тощо) є злочинами проти порядку управління. Основним об'єктом цих кримінальних діянь є нормальна діяльність публічного апарату управління, а не економічні стосунки, тому безумовне включення їх в коло злочинів у сфері економіки є нелогічним.

Злочини у сфері економіки порушують економічні права фізичних і юридичних осіб. Такі злочини об'єднує той факт, що вони заподіюють значний матеріальний збиток. Це може бути крадіжка особливо цінного майна, наприклад, з музеїв; приховання майна або обставин, що свідчать про те, як було нажито це майно та ін. Злочини у сфері економіки – розкрадання, протидія законній господарській діяльно-

сті або маніпулювання на фондовому ринку, шахрайство з фінансовими ресурсами чи виготовлення або збут підроблених грошей або цінних паперів, контрабанда або ухилення від сплати податків, обман споживачів, підкуп особи, що надає публічні послуги, або зловживання повноваженнями посадовцем юридичної особи приватного права тощо – в тій або іншій мірі є посяганнями на економічні інтереси держави та інших суб'єктів, пов'язаних з економічною діяльністю.

Виходячи з викладеного вище, з урахуванням ознак злочину, зафіксованих законодавцем в ч. 1 ст. 11 КК України [1], можна зробити висновок, що на цей момент "злочини у сфері економіки" – це вид суспільно небезпечних, протиправних, кримінально караних, винних діянь, які посягають на однорідні економічні стосунки; завдають шкоди економічним інтересам держави, що охороняються законом, інтересам фізичних і юридичних осіб внаслідок скоєння злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності, а також злочинів у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Позначені діяння, як відзначалося раніше, знаходять свою реалізацію в єдиній сфері скоєння злочинів, а саме в економіці, і, відповідно, переважний збиток злочинними посяганнями заподіюється саме їй.

Список літератури :

1. Уголовный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 5 февраля 2012 года). — Х.: «Одиссей», 2011. — 248 с.
2. Уголовный кодекс РФ от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ // СЗ РФ. — 1996. — № 25. — Ст. 2954.
3. Лопашенко Н. А. Преступления в сфере экономики: Авторский комментарий к уголовному закону (раздел VIII УК РФ) / Н. А. Лопашенко. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 720 с.
4. Благов Е. В. Преступления в сфере экономики: Лекции / Е. В. Благов. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 216 с.
5. Курс экономики / Под ред. Б. А. Райзберга. — М., 1997.
6. Современная экономика: Общедоступный учебный курс. — Ростов н/Д., 1996.
7. Яковлев А. М. Социология экономической преступности / А. М. Яковлев. — М., 1988.
8. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» від 7 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 40. — ст. 404.

Скворцова О.В. Поняття преступлений в сфере экономики / О.В. Скворцова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. — 2012. — Т. 25 (64). № 2. 2012. — С. 221-224.

В статье анализируются многогранность и неоднозначность имеющихся понятий экономических преступлений; предлагается авторское определение «преступлений в сфере экономики» с учетом положений и строения действующего отечественного уголовного законодательства.

Ключевые слова: экономические преступления, понятие, экономика, преступления в сфере экономики.

Skvorcova O.V. Concept of Crimes in the Field of Economy / O.V. Skvorcova // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. — Series : Juridical sciences. — 2012. — Vol. 25 (64). № 2. 2012. — P. 221-224.

Many-sided nature and indeterminacy of present concepts of economic crimes are analysed in the article; author's definition of "crimes in the field of economy" is offered, taking into account positions and structure of current domestic criminal legislation.

Keywords: economic crimes, concept, economy, crimes in the field of economy.